

Отримано: 24 листопада 2016 р.

Прорецензовано: 28 листопада 2016 р.

Прийнято до друку: 02 грудня 2016 р.

Карпчук Л. А. Оцінка механізму управління кредитним портфелем комерційних банків України в сучасних умовах / Л. А. Карпчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», грудень 2016. – № 3(31). – С. 21–26.

УДК 336.71

G21

Карпчук Людмила Андріївна,
магістрантка, Національний університет «Острозька академія»

ОЦІНКА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено сутність та механізм управління кредитним портфелем комерційних банків України. Проведено аналіз основних аналітичних показників управління кредитним портфелем комерційних банків України та окремої банківської установи. Особливу увагу приділено процесу управління проблемною заборгованістю комерційного банку та визначенню рівня проблемних кредитів. У результаті дослідження здійснено аналіз ефективності управління кредитним портфелем банку.

Ключові слова: кредитний портфель, проблемні кредити, управління кредитним портфелем, коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем.

Карпчук Людмила Андреевна,
магістрантка, Национальный университет «Острожская академия»

ОЦЕНКА МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье исследована сущность и механизм управления кредитным портфелем коммерческих банков Украины. Проведен анализ основных аналитических показателей управления кредитным портфелем коммерческих банков Украины и отдельного банковского учреждения. Особое внимание уделено процессу управления проблемной задолженностью коммерческого банка и определению уровня проблемных кредитов. В результате исследования проведен анализ эффективности управления кредитным портфелем банка.

Ключевые слова: кредитный портфель, проблемные кредиты, управление кредитным портфелем, коэффициент эффективности управления кредитным портфелем.

Liudmyla Karpchuk,
magister National University «Ostroh Academy»

EVALUATION OF THE CREDIT PORTFOLIO MANAGEMENT MECHANISM OF COMMERCIAL BANKS IN UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

The basic nature and credit portfolio management mechanism of commercial banks in Ukraine was explored in the article. The basic analytical indicators of credit portfolio management of commercial banks in Ukraine and the individual bank were analyzed. Particular attention was paid to the process of controlling bad debts of commercial banks and determining the level of the problem loans. The effectiveness of credit portfolio of the bank was analyzed in a result of the research.

Key words: credit portfolio; problem loans, credit portfolio management, efficiency ratio of credit portfolio management.

Постановка проблеми. Комерційні банки як основа кредитної системи України є головними посередниками у взаємовідносинах між різними суб'єктами ринкової економіки, вони сприяють вільному переливу капіталів в економіці, виходячи із найбільш ефективних сфер їх застосування.

Для комерційних банків на сьогодні важливо ефективно здійснювати контроль та управління кредитною діяльністю банку, а саме оцінкою кредитного портфеля, адже кредитна діяльність приносить основні прибутки банківській установі. Зважаючи на економіко-політичну ситуацію в державі, на сьогодні гостро постає проблема у зростанні проблемної заборгованості у кредитному портфелі банку. Важливо вчасно виявити рівень цієї заборгованості, адже проблемні кредити починають створювати загрозу для банку, потребують значних резервів для страхування можливих втрат у майбутньому та можуть потрапити до категорії безнадійної заборгованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неефективне управління кредитним портфелем та зростання проблемних кредитів призводить до підвищення ризиків здійснення кредитних операцій, а це, своєю чергою, веде до настання збитків та втрати вкладених ресурсів, тому основне завдання менеджменту

банків це – вдосконалення механізму управління кредитним портфелем. Дослідженню цієї проблематики присвячена значна кількість праць вітчизняних та зарубіжних науковців: З. М. Карасьова, Л. І. Полятикіна, Л. О. Примостка, О. В. Хмеленко, М. Г. Дмитренко, А. О. Єпіфанов, О. А. Криклій, Є. М. Поздняков, Л. Слобода, І. Осадчий, С. Панченко. Незважаючи на велику кількість наукових праць, тема є знову актуальною у зв'язку з погіршенням фінансового стану позичальників та зростанням кількості проблемних кредитів.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в оцінці системи управління кредитним портфелем комерційних банків та аналізі проблемних кредитів банків шляхом вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів обраної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною діяльністю комерційного банку є кредитна діяльність. Здійснення кредитної діяльності приносить значний дохід банку, тому управління процесом кредитування має важливе значення, адже всі банки більшою або меншою мірою стикаються з проблемами неповернення кредитів.

Проблемні кредити не обов'язково асоціюються із збитками, а правильний підхід до управління ними дозволяє мінімізувати втрати як для банківської установи, так і безпосередньо для позичальника. Правильним підходом у цьому напрямі роботи є професійна робота персоналу банку, створення додаткових стимулів позичальникам для погашення боргів, клопітка робота з кожним клієнтом на партнерських засадах, застосування сучасних і швидких ефективних методів управління проблемними кредитами. Повністю ж уникнути втрат за проблемними кредитами на практиці неможливо, їх значення слід розглядати як своєрідну вартість ризику ведення банківського бізнесу [6].

Велика кількість негативних факторів призводить до цієї ситуації, насамперед це: зміна зовнішніх умов функціонування банківської системи України – наслідки світової фінансової кризи, нестабільна економічна та фінансова ситуація в державі, стрімке знецінення національної валюти, проведення анти-терористичної операції на сході країни, а також недосконалість методів боротьби з проблемними кредитами, що використовуються, неадекватною оцінкою параметрів кредитів, недостатнім використанням інструментів та механізмів випереджаючого виявлення проблемних кредитів.

З точки зору організацій, що здійснюють банківський нагляд і аудит, кредитний портфель банку – це залишки коштів на балансових рахунках за короткостроковими, довгостроковими та простроченими кредитами. Його якісними характеристиками є оцінки забезпечення банком зворотності кредитів і скорочення розміру кредитних ризиків, тобто неповернення суми основного боргу за кредитом і відсотків за ним. Аналогічне визначення дає В. В. Іванов [1, с. 21].

Необхідність розглядати всі кредитні операції як єдине ціле, як кредитний портфель, зумовлена потребою в оцінці дохідності, ризиковості, ліквідності не лише кожної операції, але й їх сукупності. Це дає можливість аналізувати загальну кількість кредитних операцій із клієнтами банку на певну дату та частку окремої операції в їх загальній кількості [5, с. 117].

Велика кількість банків за останні роки збанкрутувала або знаходиться в стадії ліквідації. Так, у 2011, 2012 роках їх кількість становила – 176 банків, у 2013 році – 180 банків, у 2014 році – 163, у 2015 році – 117, а станом на 01.04.2016 року їх було лише 111 банків.

Отже, розглянемо як вплинула політична та економічна криза в Україні на ринок банківського кредитування [рис. 1].

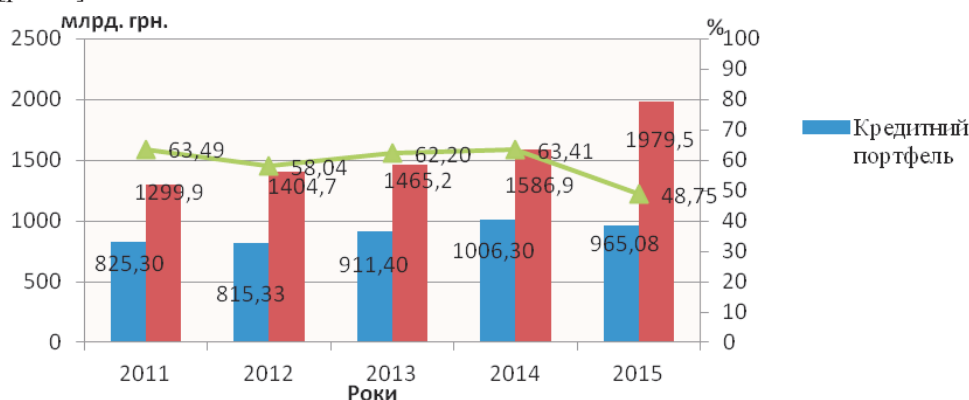

Рис. 1 Співвідношення кредитного портфелю комерційних банків України до ВВП за 2011-2015 роки

Деякі банки майже повністю припинили кредитування, маючи сумніви в довгостроковій платоспроможності потенційних позичальників, але таких небагато. Переважна більшість банків України активно кредитує фізичних осіб на споживчі потреби.

Таблиця 1

Структура кредитного портфеля комерційних банків за 2011-2015 роки

Найменування статті, млн грн	Роки					Структура, %				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
ПАТ КБ «Приватбанк»										
Кошти в інших банках	3 851	3 137	3 486	13 321	3 365	3,03	2,11	1,86	6,26	1,30
Кредити та заборгованість юридичних осіб	81 746	90 850	105 285	132 880	163 070	64,31	61,04	56,03	62,44	63,06
Кредити та заборгованість фізичних осіб	19 294	22 363	28 319	26 293	26 244	15,18	15,02	15,07	12,35	10,15
Усього активів	127 113	148 840	187 918	212 813	258 611	100	100	100	100	100
АТ «Ощадбанк»										
Кошти в інших банках	9 722	14 846	7 618	7 985	17 775	13,21	17,80	7,47	6,41	11,17
Кредити та заборгованість юридичних осіб	44 424	48 984	49 421	67 716	62 516	60,38	58,72	48,45	54,37	39,29
Кредити та заборгованість фізичних осіб	6 036	2 354	2 759	2 521	2 946	8,20	2,82	2,70	2,02	1,85
Усього активів	73 580	83 415	102 007	124 542	159 133	100	100	100	100	100
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»										
Кошти в інших банках	11	3,53	30,27	0	6 386	0,02	0,01	0,07	0,00	12,46
Кредити та заборгованість юридичних осіб	23 199	21 857	21 793	22 336	20 474	43,99	43,88	48,04	49,70	39,96
Кредити та заборгованість фізичних осіб	8 985	6 502	7 513	6 040	4 795	17,04	13,05	16,56	13,44	9,36
Усього активів	52 739	49 807	45 366	44 940	51 239	100	100	100	100	100

Згідно із даними таблиці 1 кредити та заборгованість юридичних осіб у загальній структурі активів займали найбільшу частку протягом 2011-2015 років у досліджуваних банківських установах. Також варто відзначити, що у 2014-2015 роках спостерігається зменшення частки кредитів та заборгованості фізичних осіб, що свідчить про зменшення платоспроможності населення та скорочення кредитування фізичних осіб.

Протягом усього досліджуваного періоду в загальній структурі кредитного портфеля комерційних банків зростала частка знецінених кредитів. Найбільша частка цього показника у 2015 році становила 64,91% у кредитному портфелі АТ «Ощадбанк». Особливістю структури кредитного портфеля цієї банківської установи є те, що у кредитному портфелі окремо вказано кредити, які надають підприємству Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України», які не можливо оцінити за класифікацією кредитів щодо якості. Банк застосовує спеціальну методику оцінки такого позичальника, що була розроблена аби урахувати ризики, притаманні клієнту, а саме: висока концентрація кредитних коштів, специфіка діяльності, генерації грошових потоків та прибутку, залежність від загальноекономічної та ринкової кон'юнктури. Також комерційний банк обраховує резерви з урахуванням притаманних позичальнику ризиків.

Відповідно до даних наведених у таблиці 2, можна зробити висновок, що найбільший обсяг кредитного портфеля протягом досліджуваного періоду мав Приватбанк. Так, у 2015 році його розмір становив 217 689 млн грн, проте пре-служба Приватбанку пояснює це зростання «Зростання гривневого кредитного портфеля нашого банку, як, утім, і інших найбільших установ, викликане значним зростанням обмінного курсу і, як наслідок, збільшенням гривневого еквіваленту валютних позик бізнесу. Кількість діючих кредитних договорів за перші два місяці року знизилася на 10%. У гривні скорочення кредитного портфеля фіз- і юросіб у період із 1 січня 2014 р. по 16 лютого 2015 р. становило 23,6 млрд» [3].

Щодо ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», то банківська установа у фінансовій звітності здійснює розподіл кредитів непрострочених і таких, що їх корисність не зменшилася за категоріями на: кредити з високим рейтингом, стандартним, нижче стандартного та кредити за якими немає рейтингу.

Менеджери банку мають приймати рішення про здійснення операцій банків з кредитування, яке базуватиметься на результатах аналізу співвідношення очікуваного доходу й ризику. Це є важливим, адже коли аналізується лише один показник, ми не можемо отримати правдоподібні результати. Таким чином, найбільш обґрунтованим є оцінка ефективності кредитних операцій за співвідношенням очікуваних доходів та кредитного ризику.

Таблиця 2

Структура кредитної якості кредитного портфелю комерційних банків за 2011-2015 роки

Найменування статті, млн грн	Роки					Структура, %				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
ПАТ КБ «Приватбанк»										
Непрострочені та не знецінені кредити	112 015	95 019	109 938	115828	123011	90,98	71,90	71,29	64,09	56,51
Прострочені, але не знецінені кредити	1 753	1 726	2 552	2458	5501	1,42	1,31	1,65	1,36	2,53
Знецінені кредити	9 359	35 405	41 730	62248	89177	7,60	26,79	27,06	34,45	40,97
Усього кредитів	123 127	132 150	154 220	180 714	217 689	100	100	100	100	100
АТ «Ощадбанк»										
Непрострочені та не знецінені кредити	32 008	34 157	39 944	44 376	22 607	54,40	55,68	62,15	47,08	20,70
Прострочені, але не знецінені кредити	148	125	436	3 789	510	0,25	0,20	0,68	4,02	0,47
Знецінені кредити	6 346	6 735	8 627	30 990	70 886	10,79	10,98	13,42	32,88	64,91
Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»	20 334	20 329	15 261	15 104	15 208	34,56	33,14	23,75	16,02	13,93
Усього кредитів	58 837	61 346	64 270	94 259	109 211	100	100	100	100	100
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»										
Непрострочені і такі, що їх корисність не зменшилася	24 652	22 543	25 062	23 167	22 633	58,92	60,47	66,68	47,75	40,91
Прострочені і такі, що їх корисність зменшилась індивідуально	17 185	14 737	12 526	25 346	32 692	41,08	39,53	33,32	52,25	59,09
Усього кредитів	41 837	37 280	37 588	48 513	55 325	100	100	100	100	100

Ефективність управління кредитним портфелем обчислюється за співвідношенням таких параметрів кредитного портфеля, як рівень його доходності та величини кредитного ризику за такою формулою [4, с. 185; 2, с. 187]:

$$EUKP = \frac{DKP - r_0}{PKP}, \quad (1)$$

де EUKP – коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем;

DKP – доходність кредитного портфеля;

r_0 – облікова ставка НБУ;

PKP – ризик кредитного портфеля.

Доходність кредитних операцій розраховують як рівень доходності кредитного портфеля і як відношення суми відсоткових доходів до обсягу наданих кредитів.

$$DKP = \frac{PD}{KP} * 100\%, \quad (2)$$

де PD – сума відсоткових доходів банку;

KP – кредитний портфель або обсяг наданих кредитів.

Використовуючи розмір резервів під кредитні операції, можливо визначити ризик кредитного портфеля (PKP), який розраховують як відношення розрахункового значення резерву за кредитними операціями банку до суми кредитного портфеля.

$$PKP = \frac{\text{Резерв на покриття можливих втраг від кредитних операцій}}{\text{Сумакредитногопортфелю}} * 100\% \quad (3)$$

Розглянемо розрахунок показника ефективності управління кредитним портфелем, що допоможе краще оцінити рівень управління кредитним портфелем.

У 2011-2013 роках коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем зростав, що свідчить про здійснення вчасного управління проблемним кредитуванням. Проте у 2014-2015 роках спостерігається від'ємне значення показника, що можна пояснити зростанням облікової ставки НБУ, яка, своєю чергою, призводить до зростання вартості кредитних ресурсів. За останні два роки платоспроможність населення значно погіршилася у зв'язку зі складним економічним становищем, а поряд зі зростанням вартості кредитів, це породжує збільшення частки проблемних кредитів та необхідності розроблення та застосування нових методів управління ними.

Таблиця 3

Розрахунок коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем комерційних банків за 2011-2015 роки

Показники	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
ПАТ КБ «Приватбанк»					
Дохідність кредитного портфеля (ДКП), %	16,82	16,04	15,94	16,06	16,01
Облікова ставка НБУ, %	7,75	7,5	6,5	14	22
Ризик кредитного портфеля (РКП), %	21,86	16,73	15,43	13,53	14,99
Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем (ЕУКП)	0,41	0,51	0,61	0,15	-0,4
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»					
Дохідність кредитного портфеля (ДКП), %	18,79	20,47	18,13	20,02	24,61
Облікова ставка НБУ, %	7,75	7,5	6,5	14	22
Ризик кредитного портфеля (РКП), %	29,99	31,46	28,26	70,96	118,94
Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем (ЕУКП)	0,37	0,41	0,41	0,08	0,02
АТ «Ощадбанк»					
Дохідність кредитного портфеля (ДКП), %	16,90	19,62	21,50	19,50	25,04
Облікова ставка НБУ, %	7,75	7,5	6,5	14	22
Ризик кредитного портфеля (РКП), %	16,60	19,49	23,17	34,20	66,83
Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем (ЕУКП)	0,55	0,62	0,65	0,16	0,05

У 2015 році спостерігалось значне погіршення коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем ПАТ КБ «Приватбанк», також відбулося зростання показника ризику кредитного портфеля до 14,99%. Незважаючи на те, що в порівнянні з іншими об'єктами дослідження показники ПАТ КБ «Приватбанк» не були надто високими, Кабінет Міністрів України прийняв рішення про націоналізацію цієї установи. Націоналізація банку розпочалася 19.12.2016 р.

ПАТ КБ «Приватбанк» активно здійснює кредитування осіб пов'язаних із банком, про це свідчить значення нормативів кредитного ризику НБУ [табл. 4].

Відповідно до «Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» у травні 2015 року було виключено нормативи Н9 та Н10, а замість них введено норматив Н9 – норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами, який встановлюється для обмеження ризику операцій із пов'язаними з банком особами, зменшення негативного впливу операцій із пов'язаними з банком особами на діяльність банку. Нормативне значення показника встановлено на рівні не більше 25%.

Таблиця 4

Динаміка виконання комерційними банками економічних нормативів та вимог встановлених НБУ за 2011-2015 роки

Нормативи	Оптимальне значення, %	Роки					Абсолютний приріст			
		2011	2012	2013	2014	2015	2012-2011	2013-2012	2014-2013	2015-2014
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»										
Н7	не більше 25%	11,26	10,64	9,64	18,56	20,56	-0,62	-1,00	8,92	2,00
Н8	не більше 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу	32,08	20,87	0	54,18	76,41	-11,21	-20,87	54,18	22,23
Н9	не більше 5%	0,24	4,89	2,35	4,1	13,3	4,65	-2,54	1,75	9,20
Н10	не більше 30%	1,81	7,84	4,26	5,83		6,03	-3,58	1,57	-5,83
ПАТ КБ «Приватбанк»										
Н7	не більше 25%, %	18,17	12,19	10,32	20,23	25,72	-5,98	-1,87	9,91	5,49
Н8	не більше 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу	43,84	12,19	10,32	174,13	395,26	-31,65	-1,87	163,81	221,13
Н9	не більше 5%	3,14	3,86	4,18	1,83	45,23	0,72	0,32	-2,35	43,40
Н10	не більше 30%	7,09	6,15	4,7	3,94		-0,94	-1,45	-0,76	-3,94
АТ «Ощадбанк»										
Н7	не більше 25%, %	19,24	17,51	15,45	17,83	24,46	-1,73	-2,06	2,38	6,63
Н8	не більше 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу	202,33	221,08	208,6	183,51	549,8	18,75	-12,48	-25,09	366,29
Н9	не більше 5%	0,08	0,08	1,83	0,83	1,73	0,00	1,75	-1,00	0,90
Н10	не більше 30%	0,2	0,21	2,04	1		0,01	1,83	-1,04	-1,00

Згідно із даними таблиці 4 у 2015 році значення показника Н9 в ПАТ КБ «Приватбанк» перевищувало нормативне значення майже вдвічі, що призвело до погіршення фінансового становища банку, адже значна частина кредитів не була погашена. У зв'язку з цією ситуацією для того, щоб банк не потрапив до проблемних банківських установ, було прийнято рішення про його націоналізацію, адже ліквідація банку призвела б до краху фінансового ринку та виникненню багатьох політичних проблем, зважаючи на розміри цієї комерційної установи.

Щодо інших досліджуваних об'єктів, то протягом досліджуваних років вони дотримувалися нормативних значень економічних нормативів кредитних ризиків НБУ.

Погіршення політико-економічного становища, девальвація гривні, зростання вартості кредитних ресурсів – усе це призводить до зниження платоспроможності населення, скорочення клієнтів банку. Комерційні банки втрачають велику кількість клієнтів також через втрату довіри до банківського сектора, ми спостерігаємо значне скорочення банківських установ. Банки розпочали вилучати значну частину коштів на збільшення резервів для покриття можливих втрат у майбутньому.

Висновки. Отже, кредитна діяльність комерційних банків України в сучасних умовах знаходиться в не найкращому становищі, адже на діяльність банків впливає ряд негативних чинників. Тому для збереження своєї конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг банкам необхідно здійснювати ефективне управління кредитним портфелем. Для цього менеджерам необхідно звертати значну увагу на формування кредитного портфелю банку, а також на наявність значної кількості ризиків під час здійснення кредитування. Управління саме кредитним портфелем банку є важливим для відділів, які здійснюють контроль за здійснення кредитних операцій. Важливо вчасно виявити кредити, які можуть перейти до безнадійної заборгованості банківської установи або ті, які потрапляють до проблемних кредитів.

Література:

1. Іванов В. В. Вплив макроекономічних чинників на кредитну діяльність банків / В. В. Іванов // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 5. – С. 19–26.
2. Лисенок О. В. Практикум з курсу «Аналіз банківської діяльності»: навч. посібник / О. В. Лисенок. – К. : КНЕУ, 2010. – 307 с.
3. Міна уповільненої дії, або Від чого і як треба захистити вкладників Приватбанку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/finances/mina-upovilnenoyi-diyi-abo-vid-chogo-i-yak-treba-zahistiti-vkladnikov-privatbanku-.html>.
4. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник / Л. О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
5. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с.
6. Юрків М. Т. Управління проблемними кредитами банків в Україні : сучасні законодавчі аспекти [Електронний ресурс] / М. Т. Юрків // Інноваційна економіка. – 2013. – № 11. – С. 184–188. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_11_29.